

บทปริทัศน์หนังสือ (Book Review)

กระบวนการแก้ปัญหาในคณิตศาสตร์ระดับโรงเรียน Processes of Problem Solving in School Mathematics

รัชดา ชาวนัสสุฏกุล

Rachada Chaovasetthakul

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Faculty of Education, Prince of Songkla University

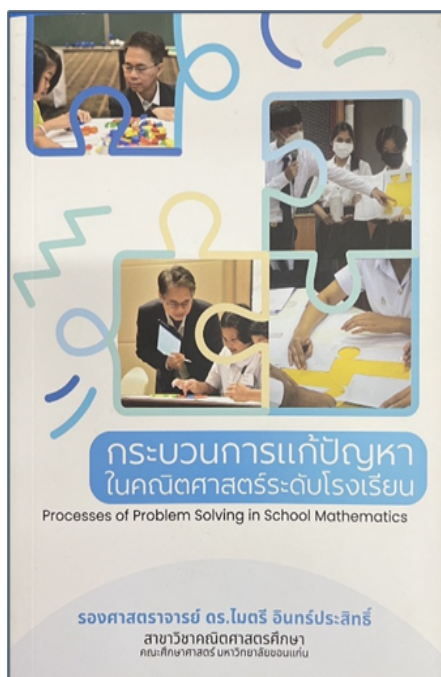
ratchada.ch@psu.ac.th

Received: June 30, 2025

Revised: July 21, 2026

Accepted: July 30, 2026

Published Online: September 3, 2026

ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์. (2565). กระบวนการแก้ปัญหาในคณิตศาสตร์ระดับโรงเรียน (พิมพ์ครั้งที่ 2). โอ-ปรีนท์ ดีไซน์.

หากคุณเป็นนักการศึกษาทางด้านคณิตศาสตร์ ต้องไม่พลาดเล่มนี้ !! หนังสือที่ให้มุมมองใหม่ทางด้านคณิตศาสตร์ศึกษาในประเทศไทย เสนอแนวทางการแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาคณิตศาสตร์ทั้งภาพใหญ่ระดับโลกถึงภาพย่อยระดับชั้นเรียน ที่เรียกว่าเป็นคัมภีร์ให้กับนักครูศึกษาด้านคณิตศาสตร์ได้ถือติดมือไว้ตลอดเวลา มีทั้งการแสดงผลภาพปัญหาทางการศึกษาของไทยที่สะท้อนจากการศึกษาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ระดับโรงเรียนจากคะแนน PISA ที่ไม่ว่าจะเปิดตามองหรือหริ่ตามองก็ให้รู้สึกเข้าใจเสมอ และแน่นอนหนังสือเล่มนี้ได้ให้แนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าวที่ผ่านการพิสูจน์ด้วยตนเองของผู้แต่งหนังสือและทีมงานของท่านผ่านการทำงานจริงในพื้นที่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย จนค้นพบแนวทางที่ยืนยันอย่างหนักแน่นว่าการใช้นวัตกรรมใหม่ที่ชื่อว่า การศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิดนั้นได้ผลจริงในประเทศไทย และจะเป็นแนวทางการแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนในประเทศไทยได้จริง

บทนำ

หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือเล่มแรกในประเทศไทยที่นำเสนอวัตกรรมการศึกษาชั้นเรียน (Lesson Study) และวิธีการแบบเปิด (Open Approach) สู่แวดวงวิชาการด้านการศึกษา ไม่นับผลงานตีพิมพ์วิชาการ บทสัมภาษณ์ที่ปรากฏในสื่อสาธารณะโดยทั่วไปก่อนหน้านี้ หนังสือเล่มนี้จึงถือเป็นปฐมบทของผู้สนใจพัฒนาการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ในชั้นเรียน ผู้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียน รวมไปถึงนักครูศึกษาที่ต้องการพัฒนาการศึกษาทางด้านคณิตศาสตร์เชิงลึกบางประการ หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น 6 บท แต่ละบทสามารถแบ่งออกเป็นสองส่วน คือส่วนของภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ผู้แต่งหนังสือนำเสนอเนื้อหาเชิงหลักการ หรือใน

เชิงทฤษฎี แล้วนำเสนอภาพจริงในภาคปฏิบัติที่นำหลักการหรือทฤษฎีไปใช้ นำเสนอทั้งภาพใหญ่ระดับโลก ระดับประเทศ และแสดงให้เห็นภาพย่อยของเนื้อหาในในระดับชั้นเรียน โดยเฉพาะในบทที่ 4 ซึ่งมีการนำเสนอภาพตัวอย่างการใช้นวัตกรรมในชั้นเรียนจริงมาแสดงประกอบให้ผู้อ่านเข้าใจมากขึ้น โดยเฉพาะครู-อาจารย์มือใหม่ที่สนใจนวัตกรรม สามารถนำไปใช้ได้ไม่ยากเพียงแต่ต้องใช้เป็นประจำจึงจะชำนาญ

สาระสำคัญของหนังสือ

เนื้อหาหนังสือประกอบด้วย บทที่ 1: สภาพปัญหาทางการศึกษาไทย บทที่ 2: ทฤษฎีและโมเดลเกี่ยวกับการแก้ปัญหา บทที่ 3: การแก้ปัญหากับหลักสูตร บทที่ 4: ครูศึกษากับการแก้ปัญหา บทที่ 5: นวัตกรรมสำหรับแนวทางการสอนที่เน้นการแก้ปัญหา และบทที่ 6: การแก้ปัญหา: เครื่องมือของครุณักวิจัย ในที่นี้จะขอลำถึงเป็นบท ๆ เรียงกันดังต่อไปนี้

บทที่ 1 บทนี้เป็นปฐมบท เป็นการแสดงให้เห็นสภาพปัญหาการจัดการเรียนคณิตศาสตร์ของไทยโดยภาพรวม พร้อมทั้งเสนอแนวทางการแก้ปัญหา บทที่ผู้แต่งหนังสือได้นำเสนอนวัตกรรมใหม่ด้านวิธีการสอนที่เรียกว่า “วิธีการแบบเปิด (Open Approach)” รวมถึงนวัตกรรมที่ใช้ในการพัฒนาการทำงานร่วมกันของครู คือ นวัตกรรมการศึกษาชั้นเรียน (Lesson Study)

บทที่ 2 เมื่อผลของการแก้ปัญหามีได้มีเฉพาะผลลัพธ์จากการแก้ปัญหา แต่มีหน่ออ่อนใหม่ ๆ ของการแก้ปัญหาเกิดขึ้นระหว่างการแก้ปัญหาในแต่ละแนวทางเสมอ บทนี้ผู้แต่งหนังสือจะพาผู้อ่านเปิดโลกแห่งหลักการในการแก้ปัญหา มุมมองการแก้ปัญหของนักวิชาการคนสำคัญที่จะให้รายละเอียดต่างไปจากที่เคยทราบมาแต่เดิม นำเสนอทฤษฎีและโมเดลเกี่ยวกับการแก้ปัญหาที่สำคัญ 3 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาของโพลยา แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหของชอเอ็นเฟลด์ แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารในการแก้ปัญหของเอโมรี และแนวคิดเกี่ยวกับประสบการณ์เชิงอารมณ์ในกระบวนการแก้ปัญหของไมตรี อินทร์ประสิทธิ์

บทที่ 3 เพราะหลักสูตรคือกรอบ คือทิศทางของการจัดการเรียนการสอน บทนี้จะนำพาผู้อ่านทำความเข้าใจว่าหลักสูตรคณิตศาสตร์ที่ดี ควรจะเป็นหลักสูตรที่ให้ความสำคัญกับการคิดทางคณิตศาสตร์ โดยพัฒนาผ่านกระบวนการของกิจกรรมคณิตศาสตร์ การนำเอาแต่ละกิจกรรมไปใช้ในชั้นเรียน อยู่บนฐานของการเรียนรู้คณิตศาสตร์ มีความสำคัญสำหรับครูในการวางแผนบทเรียนเพื่อสนับสนุนให้นักเรียนได้ค้นหาความรู้และสั่งสมทักษะและกระบวนการต่าง ๆ โดยใช้การคิดทางคณิตศาสตร์ การที่ครูจะสามารถจัดเตรียมกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนให้เป็นชั้นเรียนที่ให้ความสำคัญกับการคิดทางคณิตศาสตร์ได้ ย่อมต้องเป็นชั้นเรียนแห่งการแก้ปัญหานั้นเอง บทนี้นำเสนอมุมมองของหลักสูตรทุกระดับตามมุมมองของคิลแพททริก หลักสูตรในระดับที่คาดหวัง หลักสูตรในระดับที่นำไปใช้ หลักสูตรในระดับการเรียนรู้จริง และประเด็นสำคัญคือการแก้ปัญหาในฐานะที่เป็นหัวใจของหลักสูตรทุกระดับ ในหัวข้อนี้ได้ฉายภาพการศึกษาชั้นเรียนในประเทศญี่ปุ่นที่ปรากฏในระดับนโยบายทางการศึกษาของประเทศ ซึ่งสะท้อนภาพแห่งการเป็นประเทศชั้นนำทางการศึกษาของโลกได้อย่างน่าสนใจ

บทที่ 4 เนื้อหาในบทนี้กระแทกใจผู้เขียนยิ่งนัก เพราะผู้เขียนแต่เดิมเคยมองว่าคณิตศาสตร์คือสิ่งจริงแท้แน่นอนที่อยู่นอกผู้เรียน อยู่รอบตัวเรา ต้องไปค้นหา ต้องไปรับฟังจากผู้รู้ ต้องไปอ่านจากหนังสือของนักวิชาการ ต้องไปศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญเท่านั้นก่อนจึงจะสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นได้ในตัวเอง แต่บทนี้และจากบทก่อน ๆ ทำให้เห็นว่านักเรียนสามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตัวเอง สามารถเป็นนักวิชาการได้ด้วยตัวเอง มิใช่ต้องคอยฟังครูบอกเล่าหลักการหรือทฤษฎีให้เราฟังก่อน ไม่ต้องบอกให้เรารู้ก่อนว่าหลักการนั้นคืออะไร แต่แต่นักเรียนจะได้รับการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ใหม่ ภายใต้ปรัชญาความคิดแบบใหม่ที่จะให้นักเรียนได้สร้างความรู้ด้วยตนเอง ตามแนวทางการมองคณิตศาสตร์ในมุมของการแก้ปัญหา ครูจะไม่ใช่ผู้ชี้นำ...ผู้สอน...แบบเดิมอีกต่อไป เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความรู้ให้กับนักเรียน บทนี้นำเสนอแนวคิดการแก้ปัญหาในฐานะที่เป็นวิธีสอน (Problem Solving as a Teaching Approach) ที่เป็นการเปิดโลกทัศน์ใหม่ให้กับผู้อ่าน ซึ่งหลายคนไม่เคยทราบว่ามีแบบนี้ด้วย ในเล่มได้นำเสนอแนวทางการสอนที่เน้นการแก้ปัญหาตามแนวคิดของเลสเตอร์และคณะ ตามแนวคิดของโยชิโนริ ซิมิซึ และแนวทางการสอนที่เน้นกระบวนการแก้ปัญหาโดยใช้การศึกษาขั้นเรียนและวิธีการแบบเปิดตามแนวคิดของ ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ โดยมีตัวอย่างกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการแก้ปัญหาในระดับปริญญาตรี ตัวอย่างการใช้หนังสือเรียนคณิตศาสตร์ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เน้นการแก้ปัญหา รวมไปถึงการใช้กระดานดำและการตรวจสอบการใช้กระดานดำที่ใช้ในการสอนตามแบบการแก้ปัญหาของ อิโซตะ โมริตะและโนบุจิ อีกด้วย ซึ่งการใช้กระดานดำนี้ผู้เขียนไม่เคยทราบ ไม่เคยได้ยินมาก่อนเลยว่ามีหลักการใช้กระดานดำแบบนี้ นับเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ต้องมีการวางแผนอย่างดีและรอบคอบรอบด้านอย่างแท้จริง

บทที่ 5 จัดเป็นไฮไลท์ของหนังสือเล่มนี้ได้เลย เป็นบทที่นำเสนอประวัติและพัฒนาการของการศึกษาขั้นเรียนและวิธีการแบบเปิด จากจุดเริ่มต้นในประเทศญี่ปุ่นจนมาถึงประเทศไทย ประวัติการนำนวัตกรรมการศึกษาขั้นเรียนและวิธีการแบบเปิดเข้ามาปรับใช้ในประเทศไทย แสดงรายละเอียดการเริ่มต้นใช้นวัตกรรมได้อย่างน่าติดตาม แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นความตั้งใจอย่างละเอียดละไมในการนำความรู้ใหม่จากประเทศญี่ปุ่นมาปรับใช้ในประเทศไทย ถือเป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์การพัฒนาการศึกษาทางด้านคณิตศาสตร์ศึกษาในประเทศไทย ผ่านการนำมาใช้กับนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพ การให้บริการวิชาการแก่สังคมโดยการฝึกอบรมครูประจำการให้เป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนคณิตศาสตร์ระดับโรงเรียน รวมถึงการจัดตั้งศูนย์วิจัยคณิตศาสตร์ศึกษา และดำเนินกิจกรรมต่างๆภายใต้ศูนย์วิจัยคณิตศาสตร์ศึกษา การเปิดหลักสูตรคณิตศาสตร์ศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น การได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรมพัฒนาการวิจัยและพัฒนา รูปแบบการพัฒนาการคิดทางคณิตศาสตร์จากทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งเป็นการให้ความรู้ทางวิชาการและบริการวิชาการที่เข้มแข็งอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2546 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน (2568) นับเป็น 22 ปีแห่งความหวังใหม่ในการพัฒนาทางการศึกษาคณิตศาสตร์ของประเทศไทย

บทที่ 6 หากบทบาทของครูเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมเน้นการถ่ายทอดเนื้อหา คอยบอมนเนื้อหาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ละเลยปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน หรือระหว่างนักเรียนด้วยกันเองไปเป็นบทบาทของการสังเกตการแก้ปัญหาด้วยตนเองของนักเรียนเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม การเปลี่ยนบทบาทนี้ถือเป็นจุด

เปลี่ยนที่สำคัญมากที่ทำให้ครูได้ทำหน้าที่ของนักวิจัย ทั้งปฏิบัติการสอนและเก็บข้อมูลไปในคาบเดียวกัน ด้วยการสอนด้วยวิธีการแบบเปิดมีขั้นตอนที่จัดสรรเวลาส่วนหนึ่งอย่างชัดเจนให้ครูได้ปล่อยเวลาเป็นของนักเรียนอย่างแท้จริง ให้ช่วงเวลานักเรียนได้ลงมือแก้ปัญหาโดยครูมีบทบาทในการเดินสำรวจ รวบรวมแนวคิดของนักเรียนที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน ช่วงเวลานั้นคือขั้นที่ 2 ของวิธีการแบบเปิดนั่นเอง นอกจากนั้นในขั้นที่ 3 ยังเป็นการให้นักเรียนได้แสดงแนวคิดของตนเองออกอีกครั้ง ในส่วนนี้ครูนักวิจัยจะได้ข้อมูลเพิ่มเติมจากใบงานของนักเรียน ดังนั้นการสอนด้วยวิธีการแบบเปิดจึงเป็นแนวทางการสอนที่สนับสนุนให้ครูทำวิจัยไปด้วยและสอนไปด้วยในเวลาเดียวกันโดยยังคงรักษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชั้นเรียน ในขณะเดียวกันยังส่งเสริมทักษะการคิดขั้นสูงแก่นักเรียน และอื่น ๆ อีกมากมาย ในบทนี้จะกล่าวถึง ความหมายของครูนักวิจัยที่จะเป็นจุดหมายสำคัญใหม่ของครูในอนาคต พร้อมแสดงตัวอย่างงานวิจัยในชั้นเรียน ซึ่งหากนับจากปีที่ตีพิมพ์หนังสือเล่มนี้ครั้งที่ 1 คือปี 2557 นับว่าเป็นการแสดงวิสัยทัศน์ล่วงหน้าราวกับมองเห็นอนาคตว่าครูในปัจจุบันต้องทำงานวิจัยเพื่อขอรับการประเมินในสมรรถนะที่สูงขึ้น จึงไม่ผิดนักที่ผู้เขียนกล่าวในตอนต้นว่าหนังสือเล่มนี้ว่าสามารถเป็นคัมภีร์สำหรับครูเพื่อใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน และพัฒนาตนเองไปพร้อมๆ กัน

หลักฐานเชิงประจักษ์จากชั้นเรียน

ผู้เขียนคือคนหนึ่งที่นำการศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิดมาปรับใช้ในบริบท 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย หลายโรงเรียนมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงทั้งระบบการเรียนการสอน ผลการเรียนรู้ของนักเรียนดีขึ้น ครูทุกคนใช้สอนตามแนวทางวิธีการแบบเปิด ส่งผลให้การสอนของครูเป็น Active Learning ทุกรายวิชามิใช่เฉพาะรายวิชาคณิตศาสตร์ ครูและนักเรียนมีความสุขในการมาโรงเรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนใช้การศึกษาชั้นเรียนในทุกกระบวนการทำงานของโรงเรียน ส่งผลให้ทั้งโรงเรียน ครู นักเรียน ก้าวขึ้นมาอยู่ในระดับแนวหน้าของเขตพื้นที่การศึกษา แตกต่างจากก่อนใช้นวัตกรรมชนิดหน้ามือเป็นหลังมือ ที่ผู้เขียนกล่าวมานี้คือหนึ่งในโรงเรียนที่ใช้นวัตกรรมการศึกษาชั้นเรียนและวิธีการแบบเปิดที่ทุกท่านสามารถไปเยี่ยมชมเยือนโรงเรียนได้ตลอดเวลา โรงเรียนนั้นคือโรงเรียนบ้านคอลอตันหยง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี

มุมมองของผู้เขียนต่อวิธีการแบบเปิด จากประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ การสอนนักศึกษาในชั้นเรียน และการร่วมงานกับนักครูศึกษาด้านคณิตศาสตร์ศึกษา พบว่าวิธีการแบบเปิดคือแนวทางการสอนที่เน้นการคิดของนักเรียน ทุกช่วงของการเรียนการสอนชั้นเรียนดำเนินไปบนฐานการคิดของนักเรียน โดยในการออกแบบสถานการณ์ปัญหานั้นครูควรคำนึงถึงบริบทของชั้นเรียนแต่ละชั้นซึ่งมีจุดที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ในขั้นตอนการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักเรียนนั้นเป็นช่วงเวลาที่ต้องให้นักเรียนได้ใช้ความคิดของตนเองอย่างเต็มที่ ห้ามรบกวนการคิดของนักเรียนเด็ดขาด ในขั้นตอนการอภิปรายร่วมกันทั้งชั้นเรียน ครูใช้แนวคิดของนักเรียนที่ปรากฏในชั้นเรียนมาเป็นตัวชูโรงในการอภิปรายร่วมกัน จากนั้นครูและนักเรียนร่วมกันสรุปแนวคิดที่เกิดขึ้นเป็นแนวคิดของชั้นเรียน ดังนั้นชั้นเรียนที่เรียนด้วยวิธีการแบบเปิดจึงเต็มไปด้วยการคิด และแนวคิดของนักเรียน ที่มีทั้งแนวคิดใหม่ แนวคิดที่แตกต่าง แนวคิดต่อยอด หรือแนวคิดต้นแบบ และอื่นๆ อีกมากมาย จึงเป็นชั้นเรียนที่สวยงาม และมีคุณค่าต่อใจของผู้แต่งยิ่งนัก

บทสรุป

อนึ่ง แม่ผู้แต่งหนังสือจะเขียนแจ้งไว้ในคำนำแล้วว่า เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นเพื่อเป็นตำราสอนนักศึกษา แต่ผู้แต่งเห็นว่าเนื้อหาที่บรรจุในเล่มนี้ทั้งหมดมีความสำคัญในแง่ของการนำเสนอรูปแบบและวิธีการหนึ่งในการพัฒนาการศึกษาทางด้านคณิตศาสตร์ศึกษาของไทย ด้วยปัจจุบันปรากฏผลในเชิงประจักษ์แล้วว่าวิธีการแบบเปิดและการศึกษาชั้นเรียนนั้นใช้พัฒนาได้จริงทุกในภูมิภาคของประเทศไทย ดังตัวอย่างโรงเรียนที่ผู้เขียนกล่าวในหัวข้อคุณค่า นับเป็นคุณูปการยิ่งที่ผู้แต่งหนังสือได้นำนวัตกรรมนี้จากญี่ปุ่นมาปรับใช้ในประเทศไทย และหนังสือเล่มนี้เป็นเอกสารสำคัญที่จะทำให้ทุกท่านได้เรียนรู้เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ทางด้านคณิตศาสตร์ไปพร้อม ๆ กับการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนาลูกหลานของเราต่อไป

